

Från insikt till handling

En satsning på språkutveckling i Jönköpings kommun

Sammanfattning

Språket är en nyckel till lärande, delaktighet och demokrati. Jönköpings kommun har under tre år genomfört en omfattande satsning på språkutveckling i förskola och grundskola, med målet att stärka undervisningens kvalitet och öka likvärdigheten i barns och elevers språk, läs- och skrivutveckling. Satsningen initierades 2021 genom ett beslut i kommunfullmäktige. Den omfattar 23 språkpedagoger – 15 i grundskolan och 8 i förskolan – samt en språkplan som ska fungera som ett stöd för undervisning. Rapportens syfte är att sammanfatta lärdomar från de tre första åren, med fokus på grundskolan, och att dela goda exempel som kan vägleda framtida förbättringsarbete.

För att möjliggöra en hållbar utveckling har kommunen byggt upp en organisation med styrgrupp, processledningsgrupp, språkråd och nätverk för språkpedagoger. En verksamhetsutvecklare har samordnat arbetet på huvudmannanivå. Språkpedagogernas uppdrag har successivt utvecklats och omfattar både undervisning och kollegialt lärande. Följeforskning har bedrivits parallellt med satsningen och har inneburit intervjuer, enkäter och dokumentanalys. Den har gett insikter om organisation, processer, framgångsfaktorer och utmaningar, och har fungerat som ett formativt stöd under hela perioden. Det insamlade materialet har legat till grund för den fortsatta planeringen av utvecklingsarbetet.

Rapporten beskriver förbättringsarbetet utifrån fyra faser: initiering, implementering, institutionalisering och spridning. Initiering: Skapande av språkplan, rekrytering av språkpedagoger, kompetensutveckling och ökad medvetenhet om språkets betydelse. Implementering: Fördjupat analysarbete, utveckling av lokala språkplaner och årshjul, modellering av undervisning och strukturella förändringar. Institutionalisering: Arbetet börjar sätta sig i skolornas vardag, men fasen är ännu inte fullt uppnådd. Spridning: Arbetet har spridits lokalt, nationellt och internationellt genom konferenser, presentationer och erfarenhetsutbyten.

Fyra faktorer har identifierats som avgörande för framgång: Rektorns ledande roll, Riktningsgivande analysarbete, Språkpedagogens ledande roll och Mottagningskapacitet. Rektorns ledande roll: Rektorns tydliga

ledarskap, med mål och riktning, är avgörande för att språkutvecklingsarbetet ska omfatta hela skolan och integreras i befintliga strukturer. Riktningsgivande analysarbete: Ett systematiskt och strukturerat analysarbete styr utvecklingen av undervisningen och gör förbättringsarbetet målinriktat och hållbart. Språkpedagogens ledande roll: Språkpedagogen fungerar som en drivande kraft i förbättringsarbetet genom att leda, modellera och samordna insatser i samverkan med skolans övriga personal. Mottagningskapacitet: Förbättringsarbetet lyckas när majoriteten av personalen är delaktig och har förståelse för syftet med insatserna, vilket skapar förutsättningar för långsiktig förändring. Resultaten från LegiLexi visar på en positiv utveckling i årskurs 1 på skolor med språkpedagog. Förbättringarna syns redan efter ett år och har fortsatt under hela perioden, vilket tyder på att satsningen haft effekt.

Rapporten lyfter att förbättringsarbete tar tid och att alla faser är viktiga. Det finns risker med att gå för snabbt fram, särskilt om initieringsfasen inte får tillräckligt utrymme. Kontexten är avgörande – vad som fungerar på en skola behöver inte fungera på en annan. Språkpedagogens roll är viktig, men effekten beror på hur väl organisationen runt omkring fungerar. Satsningen har inneburit ett omfattande arbete med många vägval. Den har visat att långsiktighet, lokal anpassning och tydlig struktur är avgörande för att lyckas. Språkpedagogens roll har varit central, men arbetet måste förankras brett för att bli hållbart. Rapporten avslutas med en uppmaning att låta utvecklingsarbete ta tid och att bygga vidare på de fyra praktikförändringarna.

Förord

Förskolan och skolan har en avgörande betydelse för barn och ungas utveckling. En bra skolgång, som innebär att eleverna lämnar grundskola och gymnasium med fullständiga och godkända betyg, förbättrar högst väsentligt möjligheterna till ett bra och ordnat liv. Att bidra till goda skolresultat är således en bra strategi i många olika avseenden, inte minst för att överbrygga klyftor. Språket är en förutsättning för en framgångsrik kunskapsutveckling i skolan samt en demokratisk rättighet som samhällsmedborgare.

I november 2021 beslutade kommunfullmäktige i Jönköpings kommun att göra en omfattande satsning på språkutveckling för att öka elevernas möjligheter att tillgodogöra sig undervisningen i alla ämnen. Fullt utbyggd skulle satsningen bestå av tjugotre språkpedagoger, åtta inom förskolan och femton inom grundskolan. Utbildningsförvaltningen fick i uppdrag att starta satsningen inom de skolområden där behoven för närvarande var störst. Utbildningsförvaltningen tillfördes de medel som satsningen förväntades kosta (Jönköpings kommun, 2021a). Förskolan och grundskolan skulle också gemensamt ta fram en plan för språkutveckling för barn och elever i åldrarna 3–7 år. Utifrån språkplanen skulle ett strukturerat och målinriktat arbete genomföras för att alla elever i åk 1 ska ha utvecklat en god språklig förmåga (Jönköpings kommun, 2021b).

Syftet med denna rapport är att sammanfatta och dra lärdomar från de tre första åren med språkpedagoger i grundskolan i Jönköpings kommun samt dela goda exempel. Beskrivningen på huvudmannanivå baseras på samlade erfarenheter och analyser, medan skolnivån utgår från den följeforskning som genomförts.

Förhoppningen är att rapporten ska vara ett stöd i Jönköpings kommuns fortsatta arbete med språkutveckling för att stärka undervisningens kvalitet och öka utbildningens likvärdighet vad gäller alla barns och elevers språk- läs- och skrivutveckling i Jönköpings kommuns förskolor och skolor. Eftersom språket är en förutsättning för en framgångsrik kunskapsutveckling i skolan så är därmed förhoppningen att denna

Therése Haglind & Emma Simonsson
2025-10-10

rapport också ska kunna vara ett stöd för andra kommuner och huvudmän i deras arbete med språkutveckling.

Vi vill passa på att tacka alla er som gjort detta arbete möjligt. Modiga beslut som fattats så att språkutvecklingssatsningen kunde starta. Alla kloka inspel och samtal som fört arbetet vidare.

Therése & Emma

Huskvarna, oktober 2025

Therese Haglind, utvecklingsstrateg på utbildningsförvaltningen i Jönköpings kommun, har sedan höstterminen 2022 följt språkutvecklingsarbetet på de femton grundskolor som haft språkpedagog genom följeforskning.

Emma Simonsson, verksamhetsutvecklare på utbildningsförvaltningen i Jönköpings kommun har sedan september 2022 samordnat språkutvecklingsarbetet på huvudmannanivå i Jönköpings kommun.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Förord.....	4
Inledning	8
Att organisera för språkutveckling.....	10
Mål, språkplan och följeforskning.....	10
Förvaltningsmål.....	10
Verksamhetsmål	10
Elevmål	11
Språkplan	11
Följeforskning i grundskolan	12
Organisation	13
Styrgrupp.....	13
Processledningsgrupp	13
Språkråd.....	14
Språkpedagog.....	14
Verksamhetsutvecklare.....	15
De tre första åren.....	16
Från initiering till spridning	17
Initiering.....	18
Implementering	22
Institutionalisering	26
Spridning	28
Framgångsfaktorer och utmaningar.....	30
Fyra praktikförändringar	32
Elevresultat	34
Avslutning.....	36
Kritisk diskussion	36
Det tar tid.....	36
Alla faser är viktiga.....	36

Kontextens betydelse för framgång	37
Elevresultat i förändring	39
Varför olika?	39
Slutsats med medskick	40
Referenslista.....	42

Inledning

Språket är nyckeln till världen. Språk är makten över det egna livet, förmågan att tolka och förstå, att kommunicera om livsval, om att delta och påverka. Ett otillräckligt ordförråd riskerar att medföra social problematik och utanförskap. Frågor om språk handlar om välfärd, jämlikhet och demokrati (Jönköpings kommun, 2022.) (Jfr. Cummins, 2021; Gibbons, 2022; Skolverket, 2022).

Jönköpings kommun genomför en omfattande satsning på språkutveckling inom förskola och grundskola¹. Satsningen har i skrivande stund pågått drygt tre år. Syftet med satsningen är att stärka undervisningens kvalitet och öka utbildningens likvärdighet för alla barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling i Jönköpings kommuns förskolor och skolor. Genom en tillgänglig och inkluderande undervisning och utbildning i förskola och skola som genomsyras av ett systematiskt språkutvecklande arbetssätt ska vi ge alla barn och elever:

- Ökade möjligheter att fullfölja sina studier
- Förutsättningar till en medvetenhet och stolthet över flerspråkighet
- Förutsättningar till ett aktivt deltagande i ett demokratiskt samhälle

Inför satsningen togs en språkplan fram med syftet att vara ett verktyg som stöd för planering och genomförande av ett språkutvecklande arbetssätt. Femton språkpedagoger tillsattes på grundskolan och åtta på förskolan för att driva ett förbättringsarbete på utvalda skolor.

Språkpedagogernas uppdrag har förändrats och utvecklats successivt. På huvudmannanivå tillsattes en tjänst som verksamhetsutvecklare för att samordna insatserna och bidra till att skapa struktur och riktning i förbättringsarbetet.

¹ Jönköpings kommun har cirka 147 000 invånare. Läsåret 2024–2025 gick cirka 15 000 elever i kommunal grundskola. Andelen legitimerade och behöriga lärare i Jönköpings kommunala grundskolor åk 1–9 var vid denna tidpunkt 80,5% och i förskoleklass 89,9%.

Arbetet med språkutveckling i grundskolan har dokumenterats och analyserats genom följeforskning. Analysen har gett insikt i hur organisationen på skolorna är uppbyggd, vilka förändringar som genomförts i det praktiska arbetet, samt identifierat utmaningar och framgångar. Dessutom har insamlat material bidragit till att vägleda den fortsatta planeringen av utvecklingsinsatserna.

Den här rapporten skrivs som en sammanfattning efter tre år när följeforskningen i grundskolan avslutas. Vad har vi sett? Vad har vi lärt? Vad kan vi dra nytta av i kommande förbättringsarbeten? Rapportens första del handlar om bakgrunden till språkutvecklingssatsningen och hur arbetet organiserats på huvudmannanivå. Den andra delen i rapporten handlar om de tre första åren i satsningen och det förbättringsarbete som skolorna gått igenom, vilka framgångsfaktorer och utmaningar som har identifierats samt fyra viktiga förändringar i praktiken. Därefter beskrivs hur elevresultaten i åk 1 förändrats under satsningens första tre år och rapporten avslutas med en kritisk diskussion samt en slutsats med ett medskick. Under de här tre åren har det funnits ett nära samarbete mellan förskolan och grundskolan. Då den här rapporten bygger på observationer och insikter från följeforskningen kommer det endast vara grundskolans arbete som fokuseras i rapporten.

Att organisera för språkutveckling

För att skapa långsiktig och hållbar utveckling inom språkutveckling i grundskolan har Jönköpings kommun tagit fram ett ramverk som tydliggör målbild, planering, organisation och uppföljning. Satsningen bygger på en gemensam förståelse för språkets betydelse i lärandet och utgår från aktuell forskning, lokala behov och systematiskt kvalitetsarbete. I detta kapitel presenteras de grundläggande delarna i satsningen – från strategiska mål och språkplan till organisatoriska strukturer och följeforskningens roll som stöd i utvecklingsarbetet. Vill ni läsa mer om mål och språkplan kan ni göra det på pedagog.jonkoping.se.

Mål, språkplan och följeforskning

Förvaltningsmål

På ett övergripande plan leda, stödja och främja språkutvecklande arbete inom utbildningsförvaltningens alla verksamheter.

Verksamhetsmål

Förskolan, pedagogisk omsorg, förskoleklassen, fritidshemmet, grundskolan och anpassad grundskola ska genom undervisning och utbildning ge förutsättningar i enlighet med styrdokumentens intentioner och riktlinjer att utveckla varje barns och elevs språkliga förmåga, oberoende av könstillhörighet, bakgrund och olika förutsättningar.

- I verksamheten integreras och synliggörs det språkutvecklande arbetet inom alla ämnen och områden
- I verksamheten eftersträvas en tillgänglig lärmiljö som införlivar ett språkutvecklande arbete och ger förutsättningar för lärande genom en social- fysisk- och pedagogisk miljö, som samspelar utifrån barnets och elevens behov och förutsättningar
- Metoder och arbetssätt i det språkutvecklande arbetet vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet

Elevmål

Med stöd i angivna förvaltningsmål och verksamhetsmål ger vi alla elever i Jönköpings kommun möjlighet att under åk 1 nå en språklig förmåga motsvarande godkänd nivå utifrån Skolverkets bedömningsstöd. I slutet av vårterminen i årskurs 1 ska eleven nå målen i Avstämning A år 1 Läsä samt Avstämning A Skriva i Nationellt bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling, svenska och svenska som andraspråk i årskurs 1 – 3.

- Eleven har knäckt läskoden och visar förståelse för innehållet
- Eleven har börjat skriva för att uttrycka sig

Språkplan

Under läsåret 2021–2022 genomfördes kartläggningar för att synliggöra hur arbetet med språkutveckling såg ut i Jönköping kommuns förskolor, pedagogisk omsorg, öppna förskolor och skolor. Resultatet av kartläggningarna, litteraturgenomgång samt forskningsgenomgång blev grunden till innehållet i den språkplan som togs fram. Målgruppen för språkplanen var lärare i förskola, förskoleklass, grundskola och fritidshem som undervisar barn och elever mellan 3–7 år.

Syftet med språkplanen är att vara ett verktyg som stöd för planering och genomförande av en likvärdig och språkutvecklande undervisning.

Språkplanen kan bidra till en kontinuitet för barnet från att det börjar i förskolan till att det som elev fortsätter i skolan. Språkplanen ska på så sätt leda till ökad måluppfyllelse i arbetet med barns språk-, läs- och skrivutveckling. För pedagogisk omsorg och öppna förskolan kan språkplanen ses som vägledning i arbetet.

Språkplanen är indelad i tre avsnitt. Det första avsnittet är gemensamt för förskola och skola där betydelsen av en tillgänglig lärmiljö för språkutveckling lyfts. Därpå följer ett avsnitt riktat mot förskola och ett avsnitt riktat mot skola. Forsknings- och litteraturgenomgång kommer först i varje avsnitt där vad och varför beskrivs och följs därefter av exempel på hur undervisning och utbildning kan genomföras med hjälp av olika material, metoder och förhållningssätt. På så vis knyts teori och praktik ihop utifrån de didaktiska frågorna vad, varför och hur. Som lärare i olika verksamheter är det fördelaktigt att ta del av alla avsnitten, dels för

att barn och elever befinner sig på olika nivåer i sin språkutveckling, dels för att se progressionen och kunna möta varje individ där de befinner sig. De olika avsnitten i språkplanen finns också som utbildningsmaterial med länkar, videos och andra tips på pedagog.jonkoping.se.

Språkplanen är obligatorisk att använda för de grundskolor som har språkpedagog och är ett frivilligt stöd för de grundskolor som inte har språkpedagog.

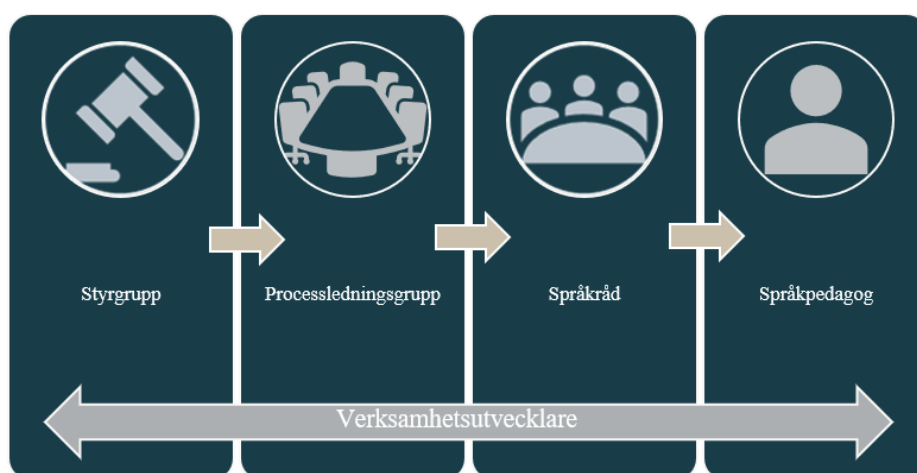
Följeforskning i grundskolan

Huvudmannen tog beslut om att följa och stödja språkutvecklingssatsningen i grundskolan genom fölieforskning. Fölieforskningen påbörjades i augusti 2022 och avslutades under våren 2025. Fölieforskningen har fokuserat på att belysa organisation och strukturer, processer, förändringar i praktiken samt framgångsfaktorer och utmaningar. Som form är fölieforskningen flexibel, formativ och fungerar återkopplande under processens gång genom att bland annat återkoppla framgångsfaktorer (Alvunger & Trulsson, 2016). Efter varje datainsamling har återkoppling givits på huvudmannanivå samt till rektorer och språkpedagoger på de deltagande skolorna. På så sätt har vissa justeringar kunnat genomföras löpande under satsningens gång, och inte i slutet som ett konstaterande.

Både kvantitativa och kvalitativa datainsamlingar har genomförts. Kvantitativa i form av enkäter, men framför allt så har kvalitativa datainsamlingar genomförts i form av 110 intervjuer och insamling av vissa dokument. Det första året genomfördes intervjuer på tre utvalda skolor med språkpedagog, det andra och det tredje året genomfördes intervjuerna på alla skolor med språkpedagog. Vid varje intervjuomgång har tre intervjuer genomförts på respektive skola; en med rektor, en med språkpedagog och en gruppintervju med lärare i fritidshem, förskoleklass och årskurs 1. Intervjuerna spelades in och har semitranskriberats.

Organisation

I Jönköpings kommuns satsning på språkutveckling inom grundskolan har flera funktioner och grupper skapats för att säkerställa både strategisk styrning och förankring. Detta avsnitt beskriver hur organisationen är uppbyggd och hur de olika delarna samverkar för att möjliggöra en hållbar språkutveckling i kommunens grundskolor.

Figur 1. Illustration över språkutvecklingsarbetets organisation

Styrgrupp

Språkutvecklingsarbetet leds genom en styrgrupp. I styrgruppen ingår utbildningschef förskola, utbildningschef/biträdande utbildningschef grundskola, verksamhetsutvecklare förskola och verksamhetsutvecklare grundskola. Styrgruppens uppgift är att leda och fatta beslut samt säkerställa att språkutvecklingsarbetet går i rätt riktning.

Processledningsgrupp

I processledningsgruppen ingår verksamhetsutvecklare, specialpedagoger, utvecklingsstrateg, logoped samt samordnare för fritidshem. Processledningsgruppens uppgift är att arbeta med frågor inför och efter styrgruppsmötet. Ett viktigt syfte är också att samordna förskolans och skolans arbete så långt det är möjligt.

Språkråd

Språkrådet består av några språkpedagoger i grundskolan och grundskolans verksamhetsutvecklare. Språkrådets uppgift är att vara rådgivande kring nätverksträffarnas innehåll och utformning och fungera som referensgrupp vid olika frågor kopplade till språkutvecklingsarbetet i grundskolan.

Språkpedagog

De första sju språkpedagogerna som anställdes i grundskolan tillträdde i augusti 2022, tjänsterna har sedan tillsatts successivt ända fram till augusti 2024 då samtliga 15 tjänster var tillsatta. Språkpedagogens grundanställning är inom utbildningsförvaltningen i Jönköpings kommun med en placering på ett grundskoleområde under minst två år. Efter denna placering ses skolans behov av språkpedagog över av utbildningsförvaltningen och en förlängning kan bli aktuell alternativt placering på en ny skola. I skrivande stund har två språkpedagogtjänster i grundskolan flyttats. Språkpedagogerna arbetar efter en centralt framtagen uppdragsbeskrivning där de tillsammans med rektor också skriver fram uppdrag utifrån identifierade behov på skolan. Den centralt framtagna uppdragsbeskrivningen har reviderats vid två tillfällen i syfte att förtydliga språkpedagogernas uppdrag. Språkpedagogernas uppdrag är huvudsakligen att arbeta med undervisning och uppgifter som hör till undervisningen. Uppdraget som språkpedagog i grundskolan är att stödja utvecklingen av det språkutvecklande arbetet i förskoleklass, åk 1 och fritidshem. Stödet består dels i arbetet med elevernas språk, läs- och skrivutveckling, dels i att stödja medarbetare i arbetet med att utveckla det språkutvecklande förhållnings- och arbetssättet. I uppdraget ingår också att samverka med språkpedagog eller förskollärare i förskolan.

Språkpedagogen ska:

- i samverkan följa upp och analysera den språk-, läs- och skrivutvecklande undervisningen och utifrån det identifiera utvecklingsbehov i alla verksamheter; förskoleklass, årskurs 1 och fritidshem

- initiera och stödja utvecklingsarbete inom språk-, läs och skrivområdet med utgångspunkt i behov som identifierats i skolans SKA-arbete
- genom kollegialt lärande sprida kunskaper och erfarenheter i verksamheten, vilket ska bidra till att kompetens inom språk-, läs- och skrivutveckling ökar
- i undervisningen stödja elever i förskoleklass och åk 1 i sin språk-, läs- och skrivutveckling
- initiera kontinuerlig samverkan mellan förskola och förskoleklass med fokus på hur undervisningen kan utvecklas

Samtliga språkpedagoger ingår i ett nätverk som har kontinuerliga kollegiala träffar med fokus på kompetensutveckling, processledning med mera.

Verksamhetsutvecklare

Språkutvecklingsarbetet i grundskolan samordnas av en verksamhetsutvecklare. Verksamhetsutvecklaren leder styrgruppsmötet, processledningsmötet och språkrådet. Verksamhetsutvecklaren är ansvarig för planering och genomförande av nätverksträffar för språkpedagoger och rektorer som har språkpedagog. Verksamhetsutvecklaren är också ansvarig för insamling och sammanställning av relevanta resultat samt för att samordna helheten och tydliggöra riktningen för det fortsatta arbetet.

De tre första åren

Att genomföra ett förbättringsarbete inom skolans verksamhet är en komplex och långsiktig process som påverkas av många faktorer (Kemmis, 2009; Kemmis et al., 2014). För att skapa en tydlig struktur i beskrivningen av det arbete som genomförts under de tre första åren av Jönköpings kommuns satsning på språkutveckling i grundskolan, utgår vi från de fyra faser som Blossing (2008) identifierar i förbättringsarbete: initiering, implementering, institutionalisering och spridning. Under rubriken *Från initiering till spridning* redogör vi för förbättringsarbetets utveckling utifrån dessa faser, både på huvudmannanivå och skolnivå. Beskrivningen på huvudmannanivå baseras på samlade erfarenheter och analyser, medan skolnivån utgår från den följeforskning som genomförts.

Under denna period har både framgångsfaktorer och utmaningar identifierats. Det som fungerar som en framgångsfaktor i en kontext kan, om det saknas eller brister, utgöra en utmaning i en annan. Exempelvis är en stabil organisation med strukturer för systematiskt utvecklingsarbete en tydlig framgångsfaktor – och dess frånvaro en utmaning. Under rubriken *Framgångsfaktorer och utmaningar* belyser vi dessa aspekter mer ingående.

Våren 2025 identifierades sex skolor som uppvisat särskilt goda resultat i sitt förbättringsarbete. Fyra gemensamma faktorer kunde urskiljas: rektors ledande roll, riktningsgivande analysarbete, språkpedagogens ledande roll samt mottagningskapacitet. Under rubriken *Fyra praktikförändringar* beskriver vi vad som kännetecknar dessa skolor och vilka förändringar som varit avgörande för deras framgång.

Avslutningsvis presenteras *elevresultat från årskurs 1*, som följts under satsningens tre första år. Dessa resultat visar på en positiv utveckling, särskilt i skolor där språkpedagoger varit en del av förbättringsarbetet, vilket stärker bilden av att satsningen haft effekt.

Från initiering till spridning

Allt förbättringsarbete tar tid och behöver ses ur ett långsiktigt perspektiv. Satsningen på språkutvecklande arbetet i Jönköpings kommun har pågått i tre år och har ur det perspektivet inte hållit på så länge, men ändå tillräckligt länge för att kunna se både mönster och dra viktiga lärdomar. Nedan presenteras de här tre årens process utifrån begreppen initiering, implementering, institutionalisering och spridning på en mer övergripande nivå.

Vi beskriver fas för fas, först huvudmannanivå och sedan skolnivå.

FÖRBÄTTRINGSPROCESS			
INITIERING	IMPLEMENTERING	INSTITUTIONALISERING	SPRIDNING
Huvudmannanivå	Huvudmannanivå	Huvudmannanivå	Huvudmannanivå
Tillsättning av tjänster	Stödja och stötta	Följeforskning – förväntan och långsiktighet	Lokalt
Framtagning av språkplan	Följeforskning – frågor påverkar	Arbetsro	Nationellt
Organisation	Kompetensutveckling		Internationellt
Följeforskning	Jobba med resultat	Skolnivå	Skolnivå
Kompetensutveckling	Skolnivå	Förfina och utveckla	På skolan
Skolnivå	Former för analysarbete - riktningsgivande analysarbete	Fördela arbetet på flera	Mellan skolor
Språkpedagogens roll	Lokala språkplaner / årshjul – Hur? När? Vad?	Hela skolan är med	
Medvetenhet - Förståelse för nuläge och språkutveckling	Modellera ³		
Växa fram en riktning			
Introduktion av språkplanen			
Bygga upp tjänster			

Tabell 1. Tabell förbättringsarbetets faser, initiering, implementering, institutionalisering och spridning.

Initiering

Syftet med initieringen är att skapa en gemensam förståelse för de nya processerna innan de implementeras i praktiken. Initieringsarbetet fokuserar på att öka personalens engagemang genom att göra dem delaktiga i processen. Det beräknas ta ett till två år att genomföra initieringen så att den omfattar majoriteten av skolans personal innan övergång till implementeringen sker, där de nya idéerna börjar tillämpas. Under initieringen kan olika arbetssätt behöva användas för att nå framgång som studiebesök, litteraturläsning och utbildning (Blossing, 2008; Blossing, 2020).

Initiering huvudmannanivå Jönköpings kommun

Under vårterminen 2022 arbetade olika personer från utbildningsförvaltningen, förskola och grundskola, med att ta fram språkplanen. I början av höstterminen anpassades planen för publicering på webben i samband med lanseringen av Pedagog Jönköping i november 2022. Under vårterminen 2022 rekryterades också de första språkpedagogerna, som började sina tjänster vid höstterminens start. Rekryteringen av fler språkpedagoger fortsatte löpande. I slutet av augusti 2022 tillträdde även en verksamhetsutvecklare för grundskolan som fick språkutvecklingsarbetet som sitt huvuduppdrag.

Arbetet organiserades på huvudmannanivå i en styrgrupp för beslut och en processledningsgrupp för det löpande arbetet. Dessutom skapades nätverksgrupper för språkpedagoger och deras rektorer, samt en referensgrupp bestående av rektorer från förskola och grundskola. Följeforskningen inleddes i augusti 2022 och de två första datainsamlingarna (ht-22 och vt-23) bestod av intervjuer med rektorer, språkpedagoger och lärare på tre skolor samt enkäter till alla F-6 skolor i Jönköpings kommun. Fokus för datainsamlingarna var att få en nulägesbild kring det språkutvecklande arbetet, tillgänglig lärmiljö och resurser, språkplanen och språkpedagogernas arbete.

Under läsåret 2022–2023 hölls två längre föreläsningar om språkutveckling av en docent vid Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping. Föreläsningarna var obligatoriska för skolor med språkpedagoger och frivilliga för övriga. Inom ramen för nätverket

fick språkpedagogerna under det första läsåret kompetensutveckling inom språkutveckling på fritidshemmet, språkstörning/DLD, tillgängligt lärande, språkutveckling i matematiken, läsfrämjande undervisning och Läsa Äger².

Under initieringsfasen blev det centralt att på huvudmannanivå stödja rektorer och språkpedagoger under det pågående förbättringsarbetet. Ett sätt att göra det var genom nätverket för rektorer och nätverket för språkpedagoger. Under nätverksträffarna fick deltagarna både kompetensutveckling, uppdateringar kring de senaste resultaten från följeforskningen, elevresultaten samt möjlighet att diskutera centrala frågor och eventuella utmaningar som uppkommit med andra i samma situation. Ett annat sätt att stödja var att verksamhetsutvecklaren besökte skolorna och hade samtal med språkpedagoger och rektorer. Dessa samtal var viktiga för att dels stödja arbete och processer på skolorna, dels för att huvudmannen skulle få en samlad bild över skolornas nuläge, process och behov. Samtalen kom att ligga till grund för att kunna stötta enskilda skolor men också för att kunna genomföra aktiviteter på huvudmannanivå för alla skolor med språkpedagog.

Initiering skolnivå Jönköpings kommun

Läsåret 2022–2023 var språkpedagogerna nya på sina tjänster. Det var ett stundtals utmanande arbete att hitta in i den nya rollen samtidigt som rollen var lika ny för alla andra. Rektorerna skulle samtidigt förstå språkpedagogernas uppdrag och hur de kunde användas på bästa sätt på skolorna. På skolorna byggde språkpedagogerna upp tjänsterna tillsammans med rektor utifrån skolans behov. Samtidigt formades och förtydligades uppdragen tillsammans med verksamhetsutvecklaren och de andra språkpedagogerna. Under initieringsfasen byggde språkpedagogerna upp sin kännedom om verksamheten. En del av dem hade arbetat på skolan tidigare vilket gav dem ett försprång när de både kände till verksamheten och hade relationer till kollegor som de kunde samarbeta med i sina nya roller. De som var nya på sina skolor fick lägga

² Läsa Äger är ett projekt för att motverka att elever försämrar sin läsförmåga under sommarlovet. Läsa äger har genomförts på fritidshemmen i Jönköpings kommun sedan sommaren 2022 och startade i Botkyrka kommun 2018 (jfr. Läsa Äger, 2025 och Pedagog Jönköping, 2025).

mycket tid på att bygga relationer och förstå skolans organisation (jfr. Torkildsen & Nehez, 2023).

Under initieringsfasen arbetade språkpedagogerna med att kommunicera och förtydliga sitt uppdrag på skolan, berätta om kommunens språkutvecklingssatsning och den framtagna språkplanen. Medvetenheten kring språkutveckling ökade på skolorna under den här perioden och tre olika former av medvetenhet kunde identifieras. Medvetenhet i form av påminnelse: *just det, nu ska vi lägga lite extra fokus på det här*, medvetenhet i form av bekräftelse: *mycket av det som står i språkplanen arbetar vi redan med på vår skola* och medvetenhet i form av förändring: *nu har vi fått nya verktyg som vi kan arbeta med och som också driver på ett förbättringsarbete*. Medvetenheten kom att fungera som ett första steg mot en ökad förståelse för vikten av en språkutvecklande undervisning men också som en förutsättning för att komma vidare. Medvetenheten var kanske det viktigaste som hände i initieringsfasen, den blev en förutsättning för att komma från insikt till handling i det språkutvecklande arbetet.

Figur 2. Ökad medvetenhet - från insikt till handling

Under initieringsfasen såg organisationen för förbättringsarbetet väldigt olika ut på skolorna. Då förberedelseiden varit relativt kort fanns det andra planerade eller pågående förbättringsarbeten på många skolor. Förståelsen för språkpedagogens roll var relativt låg och på de flesta skolor fanns det ingen i förväg riggad organisation där språkpedagogen kunde verka utan man provade sig fram (jfr. Torkildsen & Nehez, 2023). Organisation och struktur för förbättringsarbetet började byggas upp genom att exempelvis skapa tid och forum i organisationen. Språkpedagogerna arbetade också med att bygga upp samarbeten med andra professioner på skolan samt se över hur det språkutvecklande arbetet kunde ”docka i redan pågående processer”. Successivt började en riktning för språkutvecklingsarbetet på skolan växa fram.

Språkplanen började under initieringsfasen introduceras för lärarna. Den presenterades på studiedagar, arbetsplatsträffar eller arbetslagsmöten, lästes helt eller delvis och diskuterades. Under initieringsfasen hanterades språkplanen olika. Många språkpedagoger såg ett behov av att ”implementera” språkplanen på hela skolan men i flera fall var det svårt att få tillgång till forum där ett arbete med språkplanen kunde genomföras.

Implementering

Implementeringen är den mest utmanande fasen i ett förbättringsarbete, och det är avgörande att upprätthålla förbättringskraven. Att gå från att tala om vad som ska göras till att genomföra kan vara en utmaning (Blossing, 2020). För att en implementering ska lyckas bör ansvaret för det praktiska genomförandet fördelas bland flera lärare, vilka spelar en central roll i att driva olika funktioner inom förbättringsarbetet (Blossing, 2008). Implementeringsfasen sträcker sig vanligtvis över tre till fem år. Här behöver rektor och lärare hålla ut, följa upp, justera och påminna varandra om målet för att lyckas. Om det inte görs är det stor risk att gamla rutiner snart tar över. Att ersätta gamla rutiner med nya som genomsyrar hela skolan är ett komplext arbete (Blossing, 2020).

Implementering huvudmannanivå Jönköpings kommun

I slutet av initieringsfasen och under implementeringsfasen blev det tydligt hur språkpedagogernas gemensamma uppdragsbeskrivning påverkade uppdragets utförande. Uppdragsbeskrivningen reviderades därför vid två tillfällen under implementeringsfasen för att underlätta för språkpedagoger och rektorer att förstå språkpedagogernas huvuduppdrag. Den egna och andras förståelse för uppdraget har en avgörande betydelse för förutsättningarna att utföra uppdraget (jfr. Torkildsen & Nehez, 2023).

Arbetet med att stödja rektorer och språkpedagoger påbörjades under initieringsfasen och fortsatte in i implementeringsfasen. Huvudmannen gav fortsatt stöd genom skolbesök och nätverksträffar för rektorer och språkpedagoger.

De frågor som ställts i följeforskningen har också påverkat arbetet under implementeringsfasen. Språkpedagogerna har exempelvis fått skriva fram sin målbild, som sedan följts upp vid nästkommande intervjutillfälle. Målbilden har varit viktig för att ta ut riktning och att formulera vad språkpedagogen ser behöver förbättras på deras skola. Frågor som har ställts har varit: Vilka strukturer anser du måste byggas upp och vilka förändringar i praktiken anser du måste genomföras för att en hållbar förändring och förbättring ska ske på din skola? Den sista datainsamlingen skiljde sig från de tidigare genom att en gruppintervju genomfördes på varje skola. Skolorna ombads att ta med sig de personer

som ledde språkutvecklingsarbetet. Frågorna i följeforskningen signalerade huvudmannens förväntan på långsiktighet och att arbetet skulle kunna fortsätta utan språkpedagog. Det är viktigt att arbetet fördelas på flera personer med kompetens att driva förbättringsarbete (jfr. Torkildsen & Nehez, 2023) och att det finns en tydlig organisation för att upprätthålla och fortsätta förbättringsarbetet kring språkutveckling.

Språkpedagogerna har också vid ett par tillfällen, tillsammans med rektorerna, fått ta ställning till och motivera var i processen de befinner sig i sitt förbättringsarbete, utifrån en lokalt framtagna processpil. Vid intervjuerna har både rektorer och språkpedagoger fått frågan om vad som är nästa steg i deras förbättringsarbete. Detta för att belysa vikten av att fundera över hela arbetet och hur det kan utvecklas framåt.

Följeforskningen synliggjorde både framgångsfaktorer och utmaningar. Dessa har vid flera tillfällen återkopplats till skolorna och använts i deras arbete. Framgångsfaktorena har förstärkts eller blivit något som skolorna riktat sitt arbete mot, medan hindren och utmaningarna har varit något som man aktivt arbetat med.

Under implementeringsarbetet har huvudmannen genomfört kompetensutvecklingsaktiviteter med olika innehåll. Under höstterminen erbjöds alla F-6 skolor kompetensutveckling i tillgängligt lärande, genrepdagagogik, stationsarbete, språkstörning och LegiLexi. Under vårterminen erbjöds alla F-6 skolor kompetensutveckling i kooperativt lärande och LegiLexi. Valet av kompetensutveckling har dels utgått från *Plan för att främja språkutvecklande arbete* (Jönköpings kommun, 2022), dels från behov som inventerats i verksamheten genom språkpedagoger och rektorer. Inom ramen för nätverket fick språkpedagogerna under implementeringsfasen ta del av ett erfarenhetsutbyte från en annan kommun som arbetat med en profession i förskolan som liknar språkpedagogerna i Jönköpings kommun. De fick också kompetensutveckling och studiebesök kopplat till skolbibliotek och läs- och skrivundervisning med hög elevdelaktighet. Kompetensutveckling i

litteracitetsundervisning för flerspråkiga elever, mellanledarrollen, RTI-modellen³, svenska som andraspråk och ordförrådsutveckling.

På huvudmannanivå har det under implementeringsarbetet samlats in och bearbetats resultat. Förutom resultat som kommit fram i följeforskningen har det också handlat om elevresultat. Att från huvudmannen systematiskt återkoppla utvecklingen av elevernas resultat har varit ett viktigt sätt att påverka skolornas eget analysarbete och att motivera till fortsatt arbete. Huvudmannen kan konstatera och presentera hur det går för kommunens elever, men det viktigaste analysarbetet sker på skolorna. Vilka utmaningar har eleverna på vår skola? Eller i min klass? Hur kan undervisningen justeras så att eleverna utvecklas bättre inom just de områdena? Att elevresultaten har kunnat användas som motivation är för att det redan efter första läsåret gick att se en positiv utveckling av resultaten (jfr. Rönnberg & Håkansson, 2021; Svedberg, 2022).

Implementering skolnivå Jönköpings kommun

Under implementeringsfasen arbetade språkpedagogerna intensivt med analysarbete, både i sitt eget arbete och tillsammans med specialpedagoger, speciallärare, förstelärare och tillsammans med arbetslag. Syftet var att stärka skolans analyskapacitet och göra analysen riktningsgivande. Språkutvecklingsarbetet integrerades med skolans SKA-arbete (Systematiskt kvalitetsarbete) och på flera skolor genomfördes arbetet inom ramen för SKUT (Skolutvecklingsgrupp).

I början av arbetet genomfördes flera visuellt synliga förändringar, såsom införandet av bokpåsar, bildstöd och mysiga läshörnor. Efterhand skapades en mer sammanhållen struktur för vad skolan identifierat och bestämt att de skulle bygga sitt förbättringsarbete kring. Vissa skolor formulerade detta i lokala språkplaner, medan andra tydliggjorde aktiviteterna i ett årshjul. Det gemensamma var att förtydliga hur, när och vad som skulle göras.

³ Response to intervention, RTI, en modell för tidig upptäckt och tidiga insatser i läs-, skriv- och räkneundervisning (Nilvius, 2024).

Språkpedagogerna modellerade⁴ på olika sätt under implementeringsarbetet. Det kunde vara i klassrummet för att visa hur man kan arbeta med stationsarbete, fonomix eller någon annan metod men också under analysmöten för att hjälpa kollegor att komma längre i sin analys.

⁴ Ordet modellera används återkommande i intervjuer med både rektorer och lärare. Modellera används i betydelsen att en språkpedagog praktiskt visar undervisningsmetoder genom att vara en del av undervisningen.

Institutionalisering

När nya metoder blir en del av de dagliga rutinerna och uppfattas som standard på skolan, anses implementeringsfasen vara avslutad och institutionaliseringsfasen påbörjad. Metoderna betraktas inte längre som nya utan snarare som invanda, ”vi brukar göra så här” (Blossing, 2008). Även här gäller det att vara uthållig och vara försiktig med att ta sig an nya förbättringsarbeten som riskerar att ta energi och fokus från det arbete som just håller på att sätta sig. Förbättringsarbetet förändrar nu normerna på skolan så att det nya inte längre är något man måste hålla i minnet eller påminna varandra om, det har blivit en vana (Blossing, 2020).

Institutionalisering huvudmannanivå Jönköpings kommun

Efter tre år har språkutvecklingsarbetet i Jönköpings kommun ännu inte kommit till institutionaliseringsfasen. I avsnittet om implementering beskrevs hur det under den sista datainsamlingen ställdes frågor kring hur arbetet organiserats på skolan, hur ansvaret spridits på flera personer och hur man tänkt att arbetet ska drivas vidare om skolan inte längre har kvar sin språkpedagog. Frågorna signalerade huvudmannens förväntan på långsiktighet och att arbetet skulle kunna fortsätta utan språkpedagog. Detta var ett sätt för huvudmannen att uppmärksamma skolorna på vikten av att förbereda en organisation som så småningom kan leda arbetet från implementeringsfasen in i institutionaliseringsfasen.

Institutionalisering skolnivå Jönköpings kommun

Under implementeringsfasen har skolorna gjort stora framsteg i sitt förbättringsarbete. Nya strukturer har skapats och mer fokus läggs på att förfina och utveckla vidare. Arbetet inriktar sig på att ”behålla, fördjupa och fortsätta utveckla” de förändringar som genomförts. En stor del av det arbete som gjorts under implementeringsfasen har förberett för att kunna gå över i institutionaliseringsfasen på ett bra sätt. Viktigt är dock att fortsatt freda skolan från andra förbättringsarbeten då de annars kan göra att språkutvecklingsarbetet inte institutionaliseras.

Användningen av vissa arbetssätt och metoder har börjat ”sätta sig” på några skolor, kanske kan man säga att delar av det arbete som pågår är på

väg att institutionaliseras medan man inom andra områden fortfarande befinner sig i implementeringsfasen eller till och med initieringsfasen. Utvecklingen från initieringsfasen till institutionaliseringsfasen tycks inte vara en linjär process utan snarare en process som böljar fram och tillbaka.

Spridning

Spridning innebär att sprida förbättringsarbetet till andra för att befästa förbättringsarbetet. Spridningen kan ske både internt på den egna skolan, till exempel mellan olika arbetslag eller stadier och externt till andra skolor eller huvudmän. Att berätta om förbättringsarbetet externt kan vara ett viktigt sätt att lära sig om det egna förbättringsarbetet. Både förberedelsen och lyssnarnas frågor kan bidra till att man ställer sig själv nya frågor som leder till att utveckla arbetet vidare. Blossing (2020) placerar spridningsfasen som den fjärde fasen men spridning kan med fördel göras under förbättringsarbetets alla faser.

Spridning huvudmannanivå och skolnivå Jönköpings kommun

Förbättringsarbetet kopplat till språkutveckling i Jönköpings kommun har spridits i en rad olika sammanhang. Intresset för språkutvecklingsarbetet generellt och språkpedagogernas arbete i synnerhet har varit stort både inom Jönköpings kommun och utanför. Spridningen har genomförts av språkpedagogerna själva men också av olika personer kopplat till språkutvecklingsarbetet på central utbildningsförvaltning. Här följer några exempel på den spridning som genomförts.

Lokalt

- Språkpedagogerna arbetar med spridning inom den egna skolan genom kontakt med olika arbetslag
- Språkpedagoger på olika grundskolor har vid olika tillfällen presenterat språkutvecklingsarbetet för förskolor, modersmålsenhet och andra grundskolor
- November 2022, 2023 och 2025 har resultat från satsningen presenterats på samverkanskonferensen *Forskningsbaserad undervisning – teori och praktik i samverkan* på Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping
- Vid några olika tillfällen har språkutvecklingsarbetet presenterats för barn och utbildningsnämnden (BUN) och vid ett tillfälle i välfärdsutskottet

Nationellt

- September 2024, språkutvecklingsarbetet i Jönköpings kommun presenteras för Nationella samordnaren mot utanförskap, Gulan Avci och hennes sekretariat
- Oktober 2024, språkutvecklingsarbetet i Jönköpings kommun presenteras för skolminister Lotta Edholm
- Oktober 2025, språkutvecklingsarbetet i Jönköpings kommun presenteras på Skolverkets nätverkskonferens *Språk som resurs*
- Språkutvecklingsarbetet och språkpedagogernas arbete i Jönköpings kommun har presenterats för representanter från andra kommuner i landet bland annat Botkyrka och Nynäshamn

Internationellt

- Maj 2024, resultat från följeforskningen presenterades på forskarkonferensen om läsning, skrivning och litteracitet *Skriv! Les!* i Stavanger, Norge. Titel: *Språkpedagogen leder språkutveckling i en förändringsprocess – en longitudinell intervention med språket i fokus*
- Mars 2025, resultat från följeforskningen presenterades på konferensen för utbildningsforskning *NERA*, i Helsingfors. Titel: *Framgångsfaktorer och utmaningar i en språkutvecklingsprocess i grundskolan: En longitudinell analys*

Framgångsfaktorer och utmaningar

Att bedriva förbättringsarbete tar tid och det finns många olika faktorer som påverkar processen. I arbetet med att förbättra språkutvecklingen i våra skolor har vi identifierat både framgångsfaktorer och utmaningar (Haglind & Simonsson, 2024). Generellt kan man säga att när något som vanligtvis betraktas som en framgångsfaktor inte fungerar på en skola, upplevs det i stället som ett hinder eller en utmaning. Ett exempel är att en välfungerande organisation med tydliga strukturer för att arbeta systematiskt med utvecklingsfrågor ses som en nyckel till framgång – och när detta saknas blir det snarare en utmaning att hantera. Ibland är det också så att det som fungerar på en skola, inte fungerar på en annan. Arbetet behöver utgå ifrån sin egen lokala kontext för att skapa engagemang, delaktighet och hållbarhet.

Nedan beskrivs identifierade framgångsfaktorer och utmaningar.

Framgångsfaktorer

Språkpedagogerna har en god kännedom om skolan och har tillgång till program, dokument och en plats i organisationen. De har etablerade relationer att arbeta vidare med och deras uppdrag är tydligt och har kommunicerats till all personal. Organisationen är stabil med strukturer för systematiskt arbete med utvecklingsfrågor. Rektorn betonar sin roll att organisera utvecklingsarbetet och visar riktning och mål. Det finns en struktur som klargör vem som gör vad och när, vilket är särskilt viktigt för professioner med liknande uppdrag, såsom språkpedagoger, förstelärare och speciallärare. Förbättringsarbetet är synligt i ett årshjul eller kalendariet. Det språkutvecklande arbetet baseras på forskningsbaserade ramar och aktiviteter genomförs inom dessa ramar. Analysarbetet är utvecklat och fördjupat, och arbetet planeras långsiktigt och stegvis.

Det gemensamma arbetet har lett till en ökad medvetenhet kring språkutveckling, vilket kan delas in i påminnelse, bekräftelse och förändring. Förbättringsarbetet utförs gemensamt, där flera professioner samarbetar. Språkplanen och det språkutvecklande arbetet integreras med redan befintliga initiativ på skolan och bygger på det som fungerar bra. Om förbättringsarbetet inte ger förväntade resultat utvärderas och justeras

upplägget. Det språkutvecklande arbetet i klassrummet sker systematiskt och engagerar många.

Samarbetet mellan språkpedagogen, rektor/biträdande rektor och lärarna beskrivs som gott och välfungerande. Det förekommer även samarbete med biblioteket. Språkpedagogerna träffas regelbundet i sitt nätverk för att utbyta erfarenheter, kompetensutvecklas och forma/rama in uppdraget. Det hålls samtal och överlämningar med förskolan, och det finns ett samarbete med fritids.

Utmaningar

Språkpedagogerna har stött på flera utmaningar i sitt arbete. En av de största svårigheterna har varit att inta en ny yrkesroll som också innebär ansvar för ett förbättringsarbete. Uppdraget för språkpedagogen har inte alltid varit tydligt kommunicerat till skolans personal, vilket har lett till oklarhet och otydlighet kring varför skolan har anställt en språkpedagog.

På organisationsnivå har vissa skolor saknat en stabil organisation och strukturer för att arbeta systematiskt med utvecklingsfrågor.

Språkpedagogerna har ibland behövt täcka upp på grund av personalbrist, och det har funnits otillräckliga förutsättningar för planering och diskussion på en systematisk nivå. Det har också funnits brist på tid för implementering av språkplanen, och kommunikationen och informationen mellan olika led har ibland varit bristfällig eller otydlig. Organisation och resurser har varit otillräckliga, vilket har påverkat det språkutvecklande arbetet som saknat en sammanhållande inramning och där aktiviteterna som genomförts inte alltid hållits ihop.

Det gemensamma arbetet har också mött motstånd. På vissa skolor har det funnits en känsla av att motståndet "sitter i väggarna", vilket har gjort det svårt att genomföra förbättringsarbetet. En del skolor består av olika enheter, vilket har försvårat delaktigheten i förbättringsarbetet.

Samarbetet har behövt utvecklas ytterligare. Det har varit svårt att få med fritidshemmet i förbättringsarbetet, och samverkan och samarbete har inte alltid fungerat optimalt.

Fyra praktikförändringar

Efter den femte datainsamlingen i följeforskningen kunde vi se att sex av de femton skolorna hade fått en extra god effekt av sitt förbättringsarbete. På dessa skolor identifierades fyra praktikförändringar som var närvarande samtidigt. Dessa praktikförändringar fanns även på de andra skolorna, men inte alla fyra samtidigt. De fyra praktikförändringarna är: Rektors ledande roll, Riktningsgivande analysarbete, Språkpedagogens ledande roll och Mottagningskapacitet (Haglind & Simonsson, 2025).

Rektorns ledande roll

Rektorns ledande roll är avgörande i förbättringsarbetet. På dessa skolor har rektorn tydligt visat mål och riktning, inkluderat språkutvecklingsarbetet i SKA-arbetet och medarbetarsamtalen. Arbetet omfattar hela skolan och bygger på vad som redan fungerar bra.

Riktningsgivande analysarbete

En central del i dessa skolors arbete är deras omfattande analysarbete, som både systematiserats och strukturerats. Detta innebär att det pågår en kontinuerlig utvärdering av undervisningen och elevernas resultat, vilket i sin tur bidrar till att utveckla både undervisningen och organisationen utifrån vad som blivit synligt i analysen. Utfallet av analysarbetet blir därmed vägledande för framtida insatser.

Språkpedagogens ledande roll

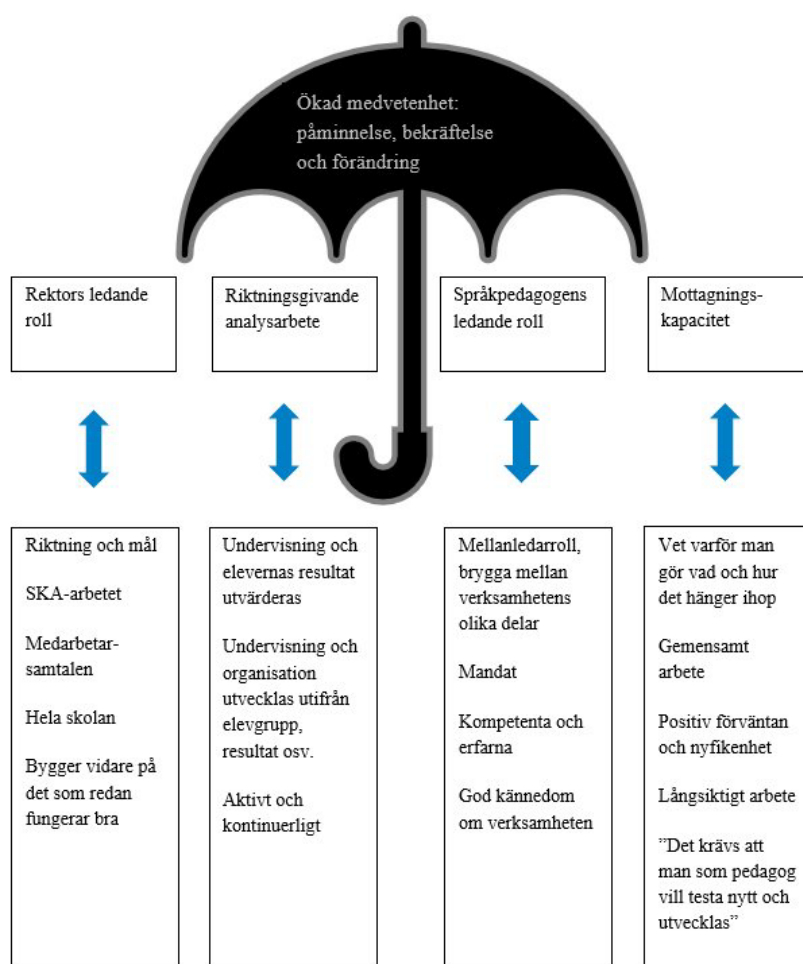
Språkpedagogen spelar en viktig roll i förbättringsarbetet. På dessa skolor har språkpedagogen en ledande position och fungerar som en mellanledare och bro mellan verksamhetens olika delar. Språkpedagogen har mandat på skolan och är en del av organisationen. Det är viktigt att ha både kompetens och erfarenhet, inte bara inom språk utan även i att leda förbättringsarbete. Att leda förbättringsarbete kan vara utmanande, särskilt för någon ny på skolan med en ny profession. God kännedom om verksamheten är viktigt, och på dessa skolor har språkpedagogerna haft eller skaffat sig den kunskapen innan de trätt in i förbättringsarbetet.

Språkpedagogen har en viktig roll som kan vara helt avgörande i skolans förbättringsarbete inom språkutveckling. Men, språkpedagogen som enskild resurs, kan inte nå särskilt långt om inte de andra tre delarna

(rektors ledande roll, riktninggivande analysarbete och mottagningskapacitet) fungerar (jfr. Torkildsen & Nehez, 2023).

Mottagningskapacitet

Mottagningskapacitet och förståelse för syftet med olika åtgärder är viktiga faktorer. Det handlar om ett gemensamt arbete som kan leda till långsiktiga och hållbara förändringar. Den här typen av förbättringsarbete förutsätter att majoriteten av personalen på skolan är delaktiga.

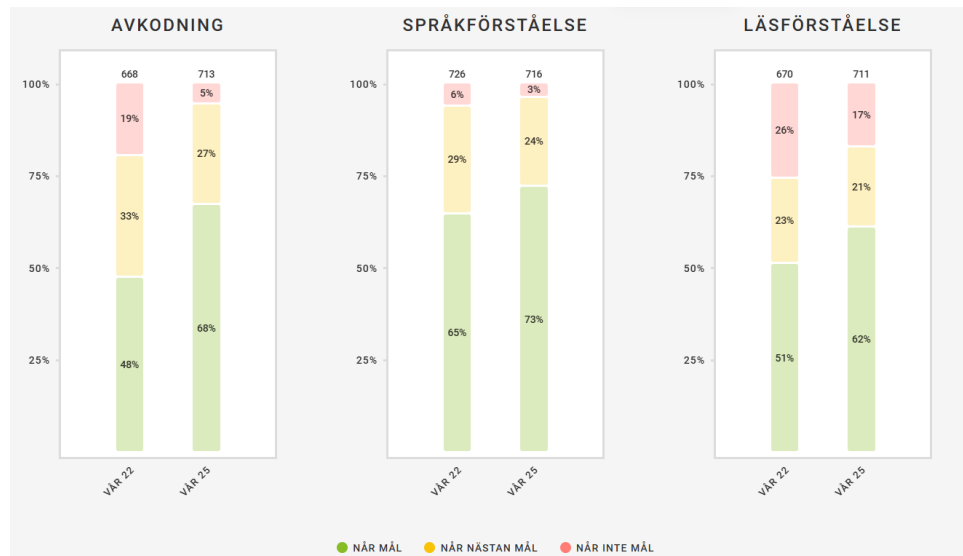

Figur 3. Fyra praktikförändringar

Elevresultat

Hittills har vi beskrivit vilka insatser som genomförts på huvudmannanivå och skolnivå och vilka förbättringar som kunnat skönjas i följeforskningen. Som en avslutning på den här delen av rapporten presenteras de elevresultat som följts de här åren, elevresultat som vi menar styrker att förbättringsarbetet på skolor med språkpedagog har haft effekt.

Fokus för språkutvecklingssatsningen är tidiga insatser. Elevmålet utgår från Skolverkets Nationella bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling, att alla elever ska kunna läsa och skriva motsvarande bedömningsstödet nivå när de slutar åk 1 (Skolverket, 2022-07-01). Utöver att följa elevernas resultat genom Skolverkets Nationella bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling har LegiLexis tester använts. Då resultaten i LegiLexi upplevts ge en tydligare bild av elevernas förmågor är det primärt dessa resultat som jämförts för att se om elevernas läs- och skrivförmåga i åk 1 förändras under förbättringsarbetet. Redan efter ett läsår kunde vi se i elevresultaten att förbättringsarbetet haft effekt och den utvecklingen har sedan fortsatt. Nedan följer en jämförelse av elevernas resultat i åk 1 mellan vårterminen 2022, innan språkutvecklingssatsningen startade, och vårterminen 2025, när språkutvecklingssatsningen pågått nästan tre år. Skolorna som ingår i underlaget är de femton skolor som tilldelats språkpedagogtjänster. Alla dessa skolor har dock inte haft språkpedagog under hela förbättringsarbetet, vid mätningen vårterminen 2025 har skolorna i underlaget haft språkpedagog mellan ett och tre år. Observera också att här jämförs två olika elevgrupper, eleverna som gick i åk 1 vårterminen 2022 och eleverna som gick i åk 1 vårterminen 2025.

Tabell 2. Elevresultat åk 1 på skolor med språkpedagog vårterminen 2022 och vårterminen 2025. LegiLexi avkodning, språkförståelse och läsförståelse.

Avslutning

Den här rapporten avslutas nu med en kritisk diskussion där vi lyfter några aspekter som vi menar är viktiga att både tänka på och förhålla sig till. Därefter följer en kortare sammanfattning med ett litet medskick.

Kritisk diskussion

Det tar tid

Att arbeta med skolutveckling kräver både tid och uthållighet (jfr. Blossing, 2008; Håkansson & Sundberg, 2016; Gyllander Torkildsen & Nehez, 2020), och resultaten blir ofta tydliga först när arbetet får pågå under en längre period. Språkutvecklingssatsningen i Jönköpings kommun har visat att även om tre år inte är en särskilt lång tid, har det ändå varit tillräckligt för att påbörja och genomföra förbättringar, upptäcka mönster och dra viktiga lärdomar. Utvecklingsprocessen har inte varit linjär; skolorna har befunnit sig i olika faser och tempot har varierat. På både huvudmannanivå och skolnivå har olika aktiviteter och insatser präglat de olika faserna i arbetet, vilket tydliggör att förändring är en dynamisk och pågående process.

Alla faser är viktiga

Varje fas involverar olika aktiviteter och det är viktigt att gå igenom dem alla för en hållbar förändring. Håkansson och Sundberg (2016) beskriver det så här: ”/.../ faserna i ett förbättringsarbete (initiering, implementering, institutionalisering) flyter ofta in i varandra och det är viktigt att vara uthållig så att man faktiskt når institutionaliseringsfasen, det vill säga den tidpunkt då förnyelse och förändring slutar ses som något nytt utan blir en del av skolans vanliga sätt att göra saker” (Håkansson & Sundberg, 2016, s.235). I efterhand kan vi se att initieringsfasen kanske inte fick tillräckligt med tid. Huvudmannans initieringsfas startade långt före skolornas och skolorna förväntades ganska snart efter att de inlett sitt arbete befinna sig i implementeringsfasen. Det vi kan se i efterhand är att initieringsfasen tar sin tid oavsett om den får sin tid eller inte. Det går inte att ta sig vidare till

nästa fas utan möjlighet att diskutera, ifrågasätta och förstå (initieringsfasen). Delaktighet och kommunikation är viktiga delar i förbättringsarbete. Löwstedt (2021) skriver: ”Orsaken till att förändrings- och utvecklingsarbete inte får det genomslag som är tänkt, beror dock inte nödvändigtvis på att det är något feltänkt eller oönskat med det man vill åstadkomma. I stället är det vanligt att en utebliven förändring beror på brister i eller avsaknad av en bra genomförandeprocess där de som är berörda känner sig tillfrågade och delaktiga” (Löwstedt, 2021, s.141). Som vi ser det så pågick initieringsfasen och implementeringsfasen under en tid parallellt på skolorna.

Språkutvecklingssatsningen i Jönköpings kommun är inte en satsning i den meningen att den är tidsbegränsad. Att följeforskningen nu avslutas innebär inte att satsningen på språkutveckling gör det, den fortsätter i samma takt som innan. Detta är i sig något relativt ovanligt i skolan, väldigt ofta ersätts ett utvecklingsarbete av ett annat redan efter ett år eller två. Varför är det då så viktigt att vi fortsätter med samma sak? Det sägs ibland att man lär sig något nytt varje dag. Tvärtom pekar mycket forskning på motsatsen. Katz och Ain Dack som definierar lärande som ”den process genom vilken erfarenheter leder till bestående förändring i kunskap eller beteende” (s.27, 2017) menar att lärande inte är helt enkelt att uppnå och att vi definitivt inte lär oss hela tiden. Då satsningen inte är tidsbegränsad bör arbetet så småningom kunna institutionaliseras på skolorna, det brukar enligt Blossing (2008) ta 6–8 år innan ett förbättringsarbete når den fasen. Något som riskerar att försvåra för skolorna att nå institutionalisering är om språkpedagogen inte är kvar på skolan. Språkpedagogen har under de här tre åren fungerat som en garant för att arbetet fortsätter pågå, det finns någon där som hela tiden påminner om att det är det här vi ska arbeta med, vilket målet är och så vidare. Om språkpedagogen flyttas till en annan skola kräver det att skolan växlar över arbetet på andra personer med utvecklingsuppdrag och att rektor tar ett ännu större ansvar för att följa upp att arbetet fortsätter mot institutionalisering.

Kontextens betydelse för framgång

Förändringar i skolpraktiken är komplext (Nehez & Blossing, 2022), det är väldigt många olika parametrar som påverkar hur utfallet blir.

Språkpedagogens roll har varit av väldigt stor betydelse på skolorna men hur stor effekten kan bli avgörs av den kontext hen verkar i. Gyllander Torkildsen & Nehez (2023) skriver på samma sätt om processledare ”Processledare är viktiga när det gäller utvecklingsstrategier på skolan. Än en gång vill vi dock påminna om att processledare inte som enskild resurs kan bidra till skolutveckling. Här är samspel med rektor och förutsättningar för att kunna bedriva processledaruppdraget av yttersta vikt.” (Gyllander Torkildsen & Nehez, 2023, s.164). På sex skolor såg vi fyra faktorer som var avgörande för praktikförändring och vi såg att de fanns samtidigt. Vi såg också att om en av delarna inte finns på plats så kan språkpedagogen och lärarna lägga ner mycket arbete men det kommer inte hända så mycket ändå. Om inte rektor tar en ledande roll i arbetet, det inte finns ett riktningsgivande analysarbete eller en mottagningskapacitet på skolan så blir inte effekten lika stor. Språkpedagogens roll är viktig men om hen inte verkar i ett välfungerande sammanhang minskar eller i värsta fall uteblir effekten (jfr. Rönnström & Håkansson, 2021).

Det är också rimligt att ställa sig frågan om förbättringsarbetet kan göras utan en språkpedagog? Det finns inget rakt och enkelt svar på den frågan. Både språkpedagoger och språkplan har haft ett stort symbolvärde. Språkpedagogerna har betytt och betyder väldigt mycket för det språkutvecklande arbetet på sina skolor. Men satsningen på språkpedagoger har också gjort att medvetenheten och fokus på språk har ökat på de flesta skolor i kommunen.

Skulle arbetet kunna drivas och ledas av någon annan profession än en språkpedagog? En stor del av arbetet innebär att leda förbättringsarbete och då behövs kompetens, erfarenhet och mandat att göra det arbetet. Det handlar också om undervisningsförbättring och då behövs kompetens och erfarenhet av språk och språkutvecklande arbete. Våra språkpedagoger har arbetat mycket med analys och analyskompetens på sina skolor, och en av de fyra praktikförändringarna som vi identifierat har varit riktningsgivande kompetens. Språkpedagogerna i Jönköpings kommun arbetar på heltid med språkutveckling på sina skolor. Även om den yttre ramen, en heltidstjänst, är den samma för alla språkpedagoger, så ser deras arbete olika ut beroende på de förutsättningar och behov som finns på deras skola. Om andra kommuner vill göra en liknande satsning så

kommer deras förutsättningar och behov att se olika ut, och det är i behoven och förutsättningarna som arbetet behöver börja. Satsningen på språkpedagoger och språkplan i vår kommun möjliggjorde att vi kunde spanna bågen och höja blicken, vilket har visat sig i fina resultat hos våra elever.

Eleveresultat i förändring

Att kunna följa hur eleveresultaten påverkats av utvecklingsarbetet de här första tre åren har varit viktigt och intressant. Det har gett energi att se att de förändringar som gjorts i undervisningen relativt snabbt har kunnat skönjas också i eleveresultaten. Dock har det känts viktigt att inte stirra sig blind på resultat då det finns osäkerhetsfaktorer som att vi jämför olika elevgrupper mot varandra och att det i underlaget finns skolor som inte gått framåt utan tvärtom. Vi tänker också att vissa förändringar kan ge snabb effekt på resultat medan andra tar längre tid. Vi såg förändringar i eleveresultaten redan efter första året och det kan tyda på att den ökade medvetenheten ledde till att lärare också tog egna initiativ till förändringar i sin undervisning. Om många gör en liten förbättring kan det ge en stor skillnad. Att inte se någon resultatutveckling under en period behöver inte betyda att vi inte gör rätt saker. Vilken utveckling kan man egentligen förvänta sig på tre år?

Varför olika?

Skolornas ”vad, varför och hur” har varit olika, kanske till och med mycket olika. Ibland har det upplevts problematiskt att det varit så. Men, språkpedagogerna har verkat på femton olika skolor med olika socioekonomiskt index (Skolverket, 2023-10-06), olika förbättringshistoria och olika pågående förbättringsarbeten. Det är lätt att förstå att man först kan tänka att språkpedagoger som i grunden har samma uppdrag ska göra ungefär samma sak. Till viss del är det sant då de alla ska arbeta med undervisningsutveckling. Kvaliteten på undervisningspraktiken är det som allra mest påverkar elevernas lärande och resultat (Katz & Ain Dack, 2017) och därför är det undervisningen i klassrummet som är språkpedagogernas största fokus. Men, igen, vad som behöver utvecklas, varför det behövs och hur det behöver göras är olika på olika skolor. Ibland tenderar vi att definiera framgång baserat på hur

mycket vi gjort, hur många verktyg som använts, hur många som använt dem och om instruktionerna följts på rätt sätt. Men det betyder inte att det skett något lärande (Katz & Ain Dack, 2017, s.99).

Följeforskningen har spelat en viktig roll i att kontinuerligt följa upp hur arbetet utvecklades på skolorna. Genom den återkoppling som gavs under processens gång kunde huvudmannen vid behov justera sina insatser utifrån den information som framkom. Dessutom utformades intervjufrågorna delvis utifrån huvudmannens behov av kunskap, vilket innebar att intervjuerna inte bara blev ett insamlingsverktyg utan också ett sätt att leda genom att ställa frågor. Flera rektorer, språkpedagoger och lärare beskrev intervjutillfällena som lärande tillfällen, där de fick möjlighet att reflektera och sätta ord på sina tankar, erfarenheter och insikter – både individuellt och i grupp.

Slutsats med medskick

Inom ramen för satsningen på språkutveckling har vi ställts inför många vägsval. Ibland har det funnits många olika vägar att gå, ibland har den väg som behövts ännu inte anlagts, då har vi fått gå och anlägga vägen samtidigt. Ute på skolorna har man ställts inför olika vägval, då arbetet har utgått från skolornas redan pågående arbete och aktuella resultat, har arbetet på en skola inte varit den andra lik. Därför har också språkpedagogernas arbete varit väldigt olika. När vi ser tillbaka på de här tre åren gör vi det med ödmjukhet inför den kraft och energi med vilken arbetet har pågått. Språkpedagogerna som med stort mod och vilja att bidra till förändring klev in i sina till en början ganska oklara roller. Rektorer och lärare som har skapat förutsättningar för utveckling av undervisningen som gett synliga avtryck i elevers lärande. Vi verkar i en tid där snabba lösningar och modemetoder inom språkutveckling ibland får större utrymme än ett undersökande arbete av den egna undervisningen och elevernas resultat. Här har språkpedagogens roll varit en oundgänglig tillgång för reflektion och balans.

Sex skolor har fått extra god effekt av sitt förbättringsarbete. Hos dessa skolor har fyra praktikförändringar identifierats: rektors ledande roll, riktningsgivande analysarbete, språkpedagogens ledande roll och

mottagningskapacitet. Vi hoppas och tror att vi genom att belysa dessa praktikförändringar kan bidra till planering av framtida förbättringsarbeten i Jönköpings kommun och kanske även hos andra huvudmän.

Vi vill också skicka med vikten av att låta utvecklingsarbete få ta tid, att låta varje fas få ta tid. En observation vi gjorde var att initieringsfasen tar tid, oavsett om den ges tid eller inte. Om den inte ges tid, tar den sin tid från nästa fas, den går inte att hoppa över. Om man inte fått lära sig om det nya, ifrågasätta och diskutera (Blossing, 2020) i initieringsfasen kommer man att göra det i implementeringsfasen i stället. Vi ser när vi tittar tillbaka att det gick fort från beslut till start. Väldigt mycket arbete gjordes på huvudmannanivå under initieringsfasen, språkplanen togs fram, information i olika sammanhang, rekrytering av språkpedagoger med mera. Trots det hade inte alla viktiga beslut fattats och skolorna hade inte kommit lika långt i sin initieringsfas. Men, när vi ser tillbaka på de här tre åren gör vi det som sagt med ödmjukhet. Det var en mycket stor satsning som inleddes 2022, som bland annat innebar tillsättning av tjugotre tjänster som språkpedagog, en yrkesroll som var helt ny. Vi tror att det hade varit mycket svårt, även om det funnits mer tid, att fatta alla beslut och kanske framför allt att fatta rätt beslut. Vissa saker kanske måste erfaras innan man ser hur man kan göra på bästa sätt. Att gå på och anlägga vägen samtidigt kanske ibland är nödvändigt och det kan bli ganska bra ändå.

Referenslista

- Alvunger, D. & Trulsson, Å. (2016). *Följeforskning kring karriärlärarreformen i Kalmar, Nässjö, Vetlanda och Ängelholm: Samverkan för skolförbättringsarbete mellan skola och universitet*. Växjö: Linnéuniversitet.
- Blossing, U. (2008). *Kompetens för samspelade skolor – om skolororganisationer och skolförbättring*. Studentlitteratur.
- Blossing, U. (Red). (2020). *Rektor i fokus. Kunskap, värden och verktyg*. Studentlitteratur.
- Cummins, J. (2021). *Flerspråkiga elever. Effektiv undervisning i en utmanande tid*. Natur & Kultur.
- Gibbons, P. (2022). *Stärk språket stärk lärandet. Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet*. Studentlitteratur.
- Gyllander Torkildsen, L. & Nehez, J. (2020). *Att leda utvecklingsprocesser i förskola och skola*. Studentlitteratur.
- Haglind, T., & Simonsson, E. (2004). *Språkpedagogen leder språkutveckling i en förändringsprocess – en longitudinell intervention med språket i fokus*. Konferensbidrag: Skriv! Les! Stavanger 7-8 maj 2024.
- Haglind, T. & Simonsson, E. (2025). *Success Factors and Challenges in a Language Development Change Process in Primary School: A Longitudinal Analysis*. The Nordic Educational Research Association (NERA 2025), Helsingfors, Finland, March 5-7, 2025, Proceedings.
- Håkansson, J. & Sundberg, D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och måluppfyllelse*. Natur och kultur.
- Jönköpings kommun. (2022). *Plan för att främja språkutvecklande arbete*.

Jönköpings kommun. (2021a). *Verksamhets- och investeringsplan för 2022-2024 med budget för 2022*. Ks 2021:372.

Jönköpings kommun. (2021b). *VIP 2022-2024 Koalition för Jönköpings förslag*. Ks 2021:372

Katz, S. & Ain Dack, L. (2017). *Professionsutveckling och kollegialt lärande*. Natur & Kultur.

Kemmis, S. (2009) *Action research as a practice-based practice*, *Educational Action Research*, 17:3, 463-474, DOI: [10.1080/09650790903093284](https://doi.org/10.1080/09650790903093284).

Kemmis, S., Wilkinson, J., Edwards-Groves, C., Grootenboer, P., & Bristol, L. (2014). *Changing Practices, Changing Education*. Springer.

Läsa Äger. (2025). *Det här är Läsa Äger*. <https://lasaager.se/>

Nehez, J. & Ulf Blossing, U. (2022) Practices in different school cultures and principals' improvement work, *International Journal of Leadership in Education*, 25:2, 310-330, DOI: 10.1080/13603124.2020.1759828.

Nilvius, C. (2024). *RTI-modellen i praktiken*. Gothia kompetens.

Pedagog Jönköping. (2025). *Läsa Äger*. <https://pedagog.jonkoping.se/tema/sprakutveckling/lasa-ager>

Pedagog Jönköping. (2025). *Språkutveckling*. <https://pedagog.jonkoping.se/tema/sprakutveckling>

Rönström, N. & Håkansson, J. (2021). Att leda utveckling av förbättringskapacitet och utbildningskvalitet. I Rönström, N. och Johansson, O. (red) (2021) *Att förbättra skolor med stöd i forskning*. Natur och kultur.

Skolverket. (2022). *Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet: Lgr22*. Skolverket. <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-lgr22-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet>

Skolverket. (2022). Nationellt bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling.
<https://www.skolverket.se/prov-och-bedomning/bedomning/logga-in-och-hittabedomningsstod#/subjects/R3J1bmRza29sYSUyRiVDMyVBnXJza3VycyUyMEYtMw%3D%3D/112/gr-sv-112-akF3-5>

Skolverket. (2023). *Statsbidrag för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling 2024*.
www.skolverket.se/download/18.c47cd8718cd1c8095f22/1704381892054/Index-pa-skolenhetsniva-2.pdf

Skolverket. (2022). Svedberg, L. *Pedagogisk ledning – vad är viktigt för det som är viktigt?*
www.skolverket.se/om-skolverket/det-har-gor-skolverket/instruktion-och-uppdrag/skolverkets-riktade-insatser/riktade-insatser-for-nyanlanda-och-flersprakiga-barn-och-elevs-utbildning